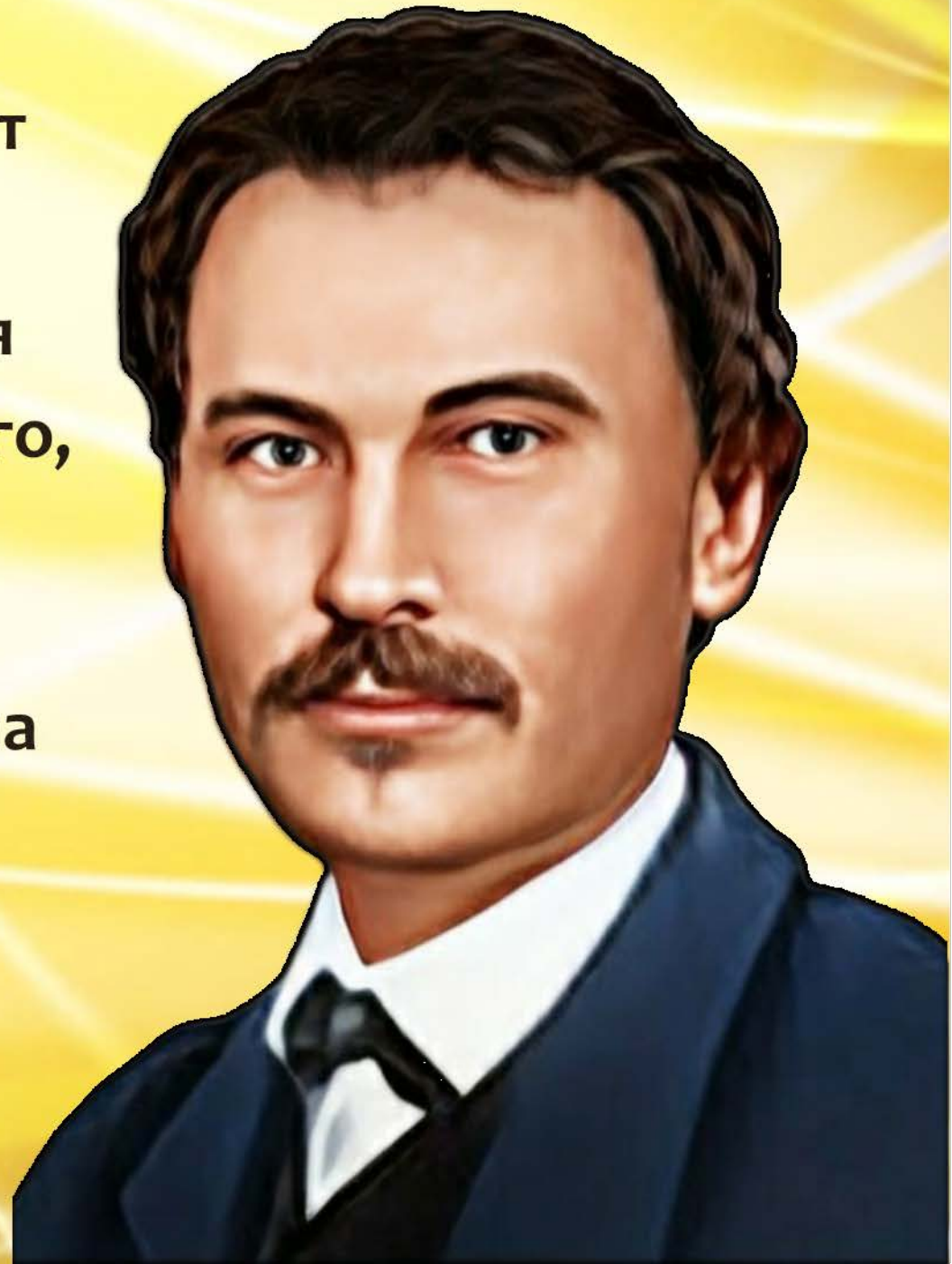
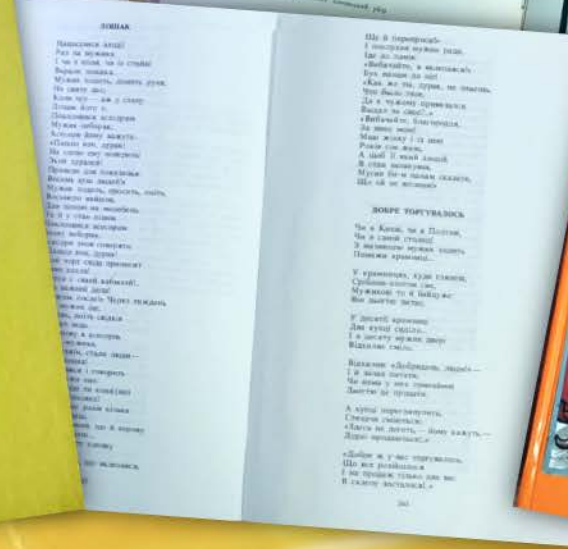
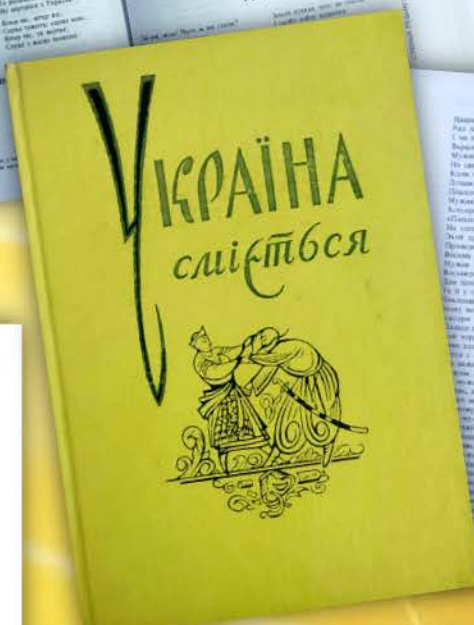
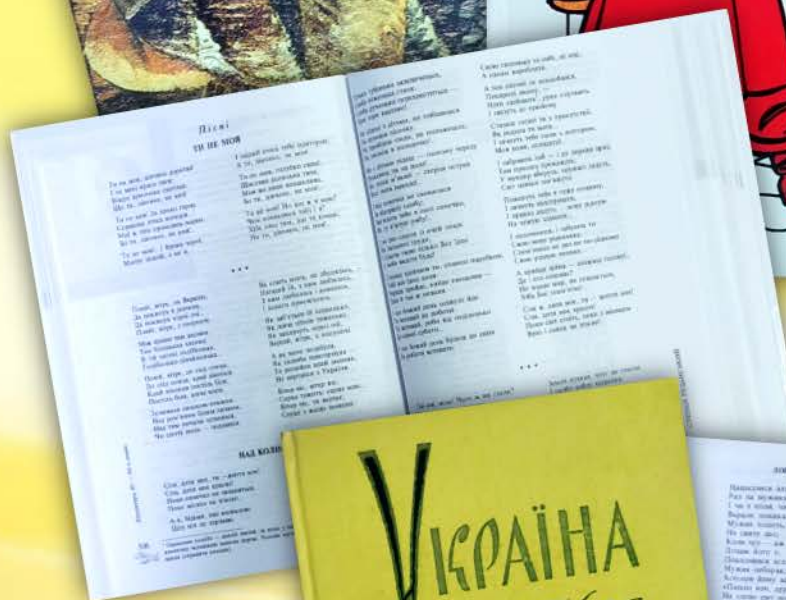

«Він так любив людей, що сяяв весь зорею»

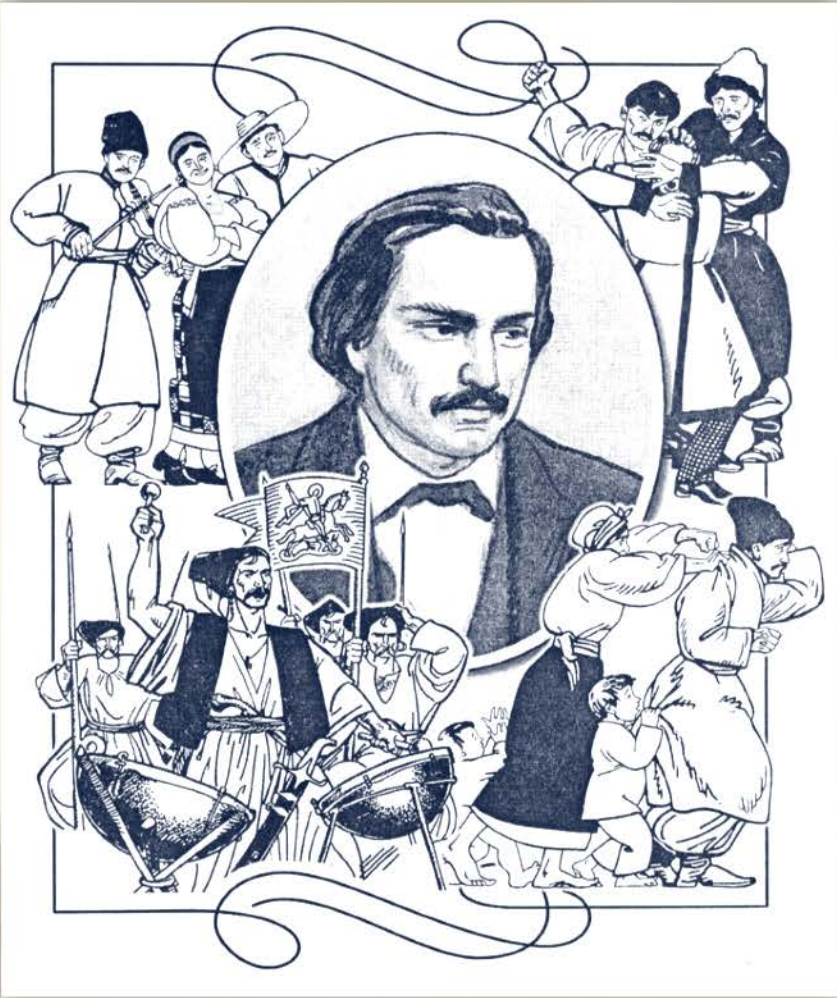
Виставка - портрет
до 190-річчя
з дня народження
Степана Руданського,
видатного
українського
поета, перекладача
(1834-1873)

Абонемент художньої літератури презентує

Степан Васильович Руданський (06.01.1834 – 03.05.1873) – поет і лікар, класик української літератури, – належав до яскравого сузір'я великих синів України, які невтомно виборювали право на її незалежність, право говорити і творити в своїй країні рідною мовою.

Творчість Степана Руданського в історії української літератури посідає важливе місце. Увійшовши в літературу в середині п'ятдесятих років, у тяжку добу духовного безгоміння, яке настало після розгрому Кирило-Мефодіївського товариства, арешту й заслання Шевченка, Руданський прокладав у ній нові стежки. Його поезія була оригінальним явищем в українській літературі шевченківського періоду. Про це вперше, ще у 1875 році, незабаром після смерті поета, сказав Михайло Драгоманов на сторінках газети «Киевский телеграф»:

«Руданський був одним з вельми небагатьох малоросійських поетів недавнього часу зі справжнім талантом та зі спробами торкнутися нових тем, а не тільки тих, які заїздили попередники й наслідувачі Шевченка». До такої оцінки творчості Руданського прийшов і Франко: «В Степані Руданському бачимо великий поетичний талант, обік Шевченка, найвизначніший в українськiм письменстві XIX віку» («Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.»).

Біографія

Степан Васильович Руданський народився 6 січня 1834 року в бідній багатодітній сім'ї священника у селі Хомутиці Вінницького повіту Подільської губернії. Закінчивши Шаргородську бурсу, 1849 року Руданський вступив до Кам'янець-Подільської духовної семінарії.

Після закінчення семінарії Степан їде до Петербурга продовжувати навчання, але не в духовній академії, про яку мріяв батько, а в медико-хірургічній. Серед різночинної молоді того часу вважалося за честь навчатися у цьому закладі. Тут працювали відомий хірург і прогресивний діяч Микола Пирогов, славетні вчені Іван Сеченов, Сергій Боткін і Микола Зінін. Але духовна академія не бажала віддавати здібного випускника духовної семінарії іншому навчальному закладові. Степана Руданського було зараховано "вільним слухачем". Щоб стати повноправним студентом-медиком, Руданському треба було вийти з духовного стану. Довго консисторські канцеляристи відтягували з відповіддю, і тільки 26 вересня 1856 року Степан одержав свідоцтво про вихід з духовного стану.

Село Хомутиці. Сучасне фото

Кам'янець-Подільська духовна семінарія, нині картинна галерея. Сучасне фото

Роки навчання в Петербурзі були дуже важкими для хлопця: за самостійний вибір життєвого шляху Руданському довелося розплачуватися страшними злиднями. Розрив з батьком позбавив поета навіть тієї мізерної підтримки, на яку той був спроможний. Зрозуміло, що голодні роки в Кам'янець-Подільському, а потім у холодному Петербурзі не могли не позначитися на здоров'ї Руданського. Живучи весь час впроголодь, переобтяжений виснажливою працею, 26-літній поет захворів на сухоти і в суворих кліматичних умовах столиці міг справді від них померти. Влітку 1861 року Руданський закінчив навчання із званням доктора медицини, додатково склав іспити на повітового лікаря. Серед його вчителів були видатні вчені: фізіолог І.І. Сеченов і терапевт С.П. Боткін.

Боткін С.П.

Військово-медична академія імені С.М. Кірова, колишня медико-хірургічна академія. Санкт-Петербург. Сучасне фото

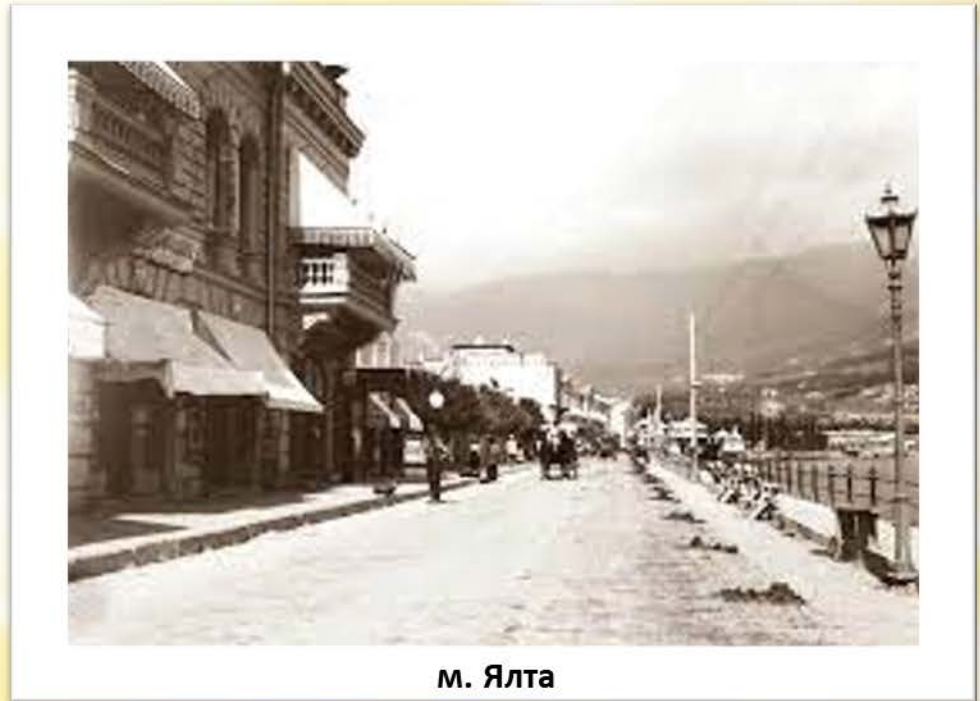
Сеченов І.М.

За клопотанням правління академії, зокрема знаменитого професора Сергія Боткіна, який лікував поета, його було призначено на посаду міського лікаря в Ялту.

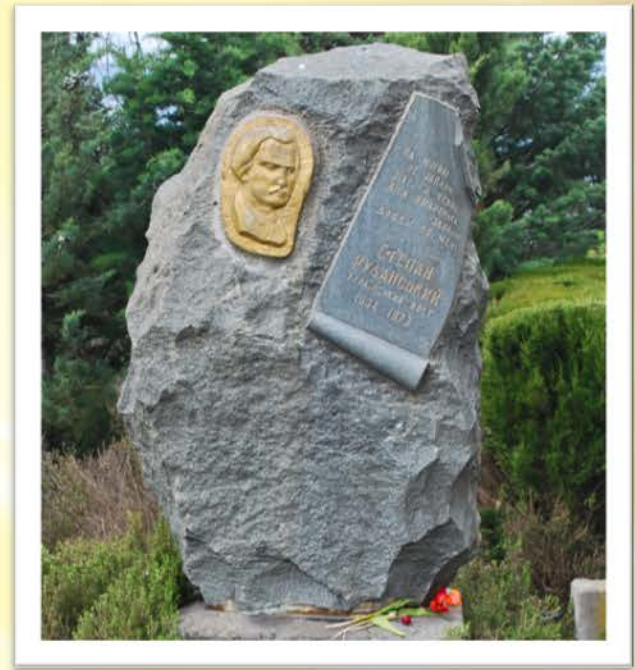
Молодий лікар самовіддано поринув у роботу. Він поєднував обов'язки міського лікаря, завідувача лікарні, лікаря в алупкинських маєтках Воронцова, карантинного лікаря в порту і навіть лікаря Ялтинського повіту.

Ялтинська міська лікарня справила на Степана Руданського гнітюче враження: приміщення старе, тісне й вологе. Штат лікарні складався з лікаря, фельдшера, кухарки-прачки та служника-двірника. Мала лікарня всього дві кімнати для хворих чоловіків, жінок лікували в домашніх умовах. Бракувало ліків, обладнання, медичної літератури. Руданський вперше порушує питання про лікування жінок в умовах стаціонару, розробляє проєкт перебудови лікарні.

Розуміючи, що запорука здоров'я у дотриманні санітарно-гігієнічних норм, лікар одразу ж по приїзді пропонує створити в місті санітарний орган, який би проводив нагляд за благоустроєм і санітарним станом у місті. Фактично засновує в Ялті санітарну службу, сприяє побудові у місті водогону, каналізації, організовує пожежну службу.

У перші два роки перебування Руданського в Криму здоров'я його покращало і він з великою енергією працював лікарем та займався громадською й літературною діяльністю. Непідкупний, принциповий лікар Руданський мав сутички з купцями, власниками заїжджих дворів. Заздрісники, недоброзичливці неодноразово намагалися його вижити з Ялти. Втіхою була літературна праця, та часу для неї майже не залишалося.

Степан Васильович доклав зусиль до заснування міської лікарні, медичної бібліотеки та започаткування санаторно-курортної справи, ініціював будівництво міського ринку та фонтана, під які подарував місту власну земельну ділянку. Серед населення він був дуже популярний. Його любили за веселу вдачу, безкорисливість і доброту. Про його великий авторитет свідчило й обрання Руданського у 1869 році почесним мировим суддею. Всупереч скрутному матеріальному становищу, Руданський не брав плати за лікування з бідного населення, допомагав не тільки ліками, а й харчами.

Влітку 1872 року в Криму спалахнула епідемія холери, і лікар Руданський взявся винищувати джерела інфекції. Зрештою, медик сам захворів. Третього травня 1873 року, на тридцять дев'ятому році життя, помираючи на руках свого старшого брата Григорія він, ледве ворущачи губами, наспівував улюблену пісню "Україно моя мила"...

Поховали Степана Руданського на мальовничому узгір'ї масандрівського кладовища Ялти.

Творчість

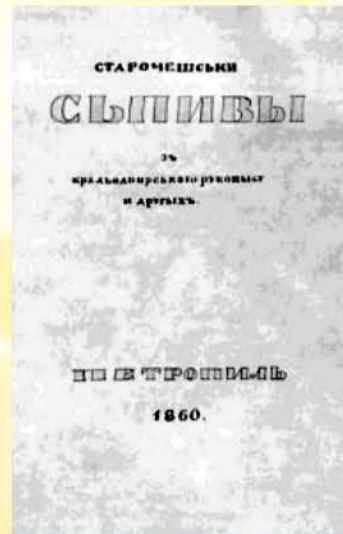
У юного семінарста Руданського було дуже цікаве захоплення – він любив бувати на ярмарках, на вулицях серед простих людей. Там він з захопленням слухав їхню мову, записував різноманітні історії, прислів'я, приказки, бувальщини, пісні. У Кам'янці-Подільському відбулося становлення Степана як поета.

Вірші Руданський почав писати ще в семінарії в жанрі романтичної балади («Розбійник», «Вечорниці», «Упир», «Розмай» та ін.), в них помітний вплив фольклору й Т.Шевченка. Руданський згодом перейшов до громадянської поезії, засудження кріпацтва («Над колискою», «Не кидай мене»), заклик до праці на ниві рідної культури («Гей, бики!», «До дуба»), звертання до славного минулого свого народу (історичні поеми «Віщий Олег», «Мазепа», «Павло Полуботок», «Велямін», «Апостол» та ін.).

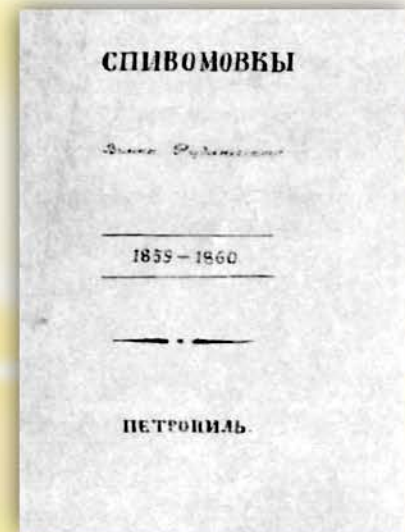
Степан Васильович, готуючи свої твори до видання, укладав їх у рукописні збірки.

Титульна сторінка автографа рукописної збірки Степана Руданського «Копа пісень» (1862)

Титульна сторінка автографа перекладу Степана Руданського «Старочеські співи з Краледворського рукопису» (1860)

Титульна сторінка рукописної збірки Степана Руданського «Співомовки» (1855- 1860)

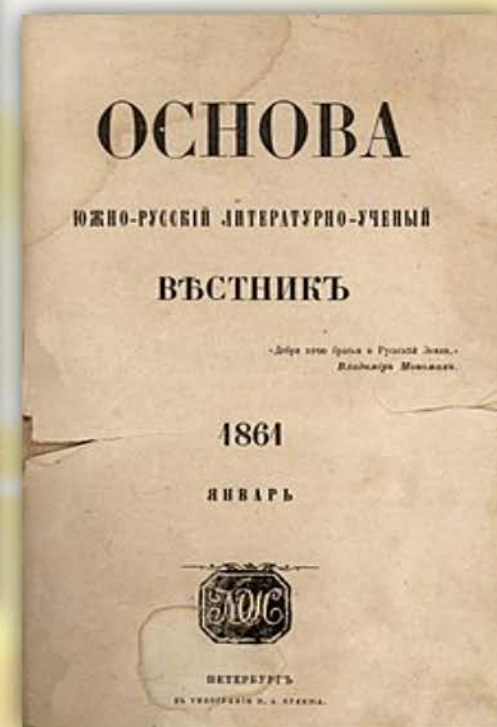
Вперше почав друкуватись у петербурзьких журналах «Основа», «Русский мир», «Искра», та підготував до друку збірку поезій «Нива». Але друкуватися українською мовою у російських виданнях було дуже складно, а свої видавництва дуже прискіпливо ставилися до творів поета. Збірка «Нива» так і не була видана тоді в Україні. У 1861 році, врешті-решт петербурзький цензурний комітет дає дозвіл на її видання. Але за браком коштів вона не була видана і в Петербурзі.

Найцікавіше, що саме на петербурзький період життя припадає розквіт літературної діяльності поета. Батько, дізнавшись, що син пише балади, ліричні та гумористичні твори, у своєму листі до старшого сина Григорія попросив: “Скажи Степану, если он пишет, так пусть пишет не на этом дубовом малорусском языке, а пишет по-великоросски, может быть, его кто-нибудь, когда-нибудь прочитает”. У відповідь Степан написав 5 липня 1859 року слова, які стали пророчими:

“Заказують (тобто забороняють – авт.) мені мою рідну мову, – заказує батько; але в мене був дід, був прадід і прапрадід – вони мені не заказали; не слухає батько мої мови – зато мене і по смерті, може, послухають штирнадцять мільйонів моїх одномовців. Батько, може, не любить своєї мови через то, що нею у нас говорять мужики, а нібито в московщині не говорять мужики по-московськи? Да і чим ми лучче від мужика? Всі ми рівні у Бога...”

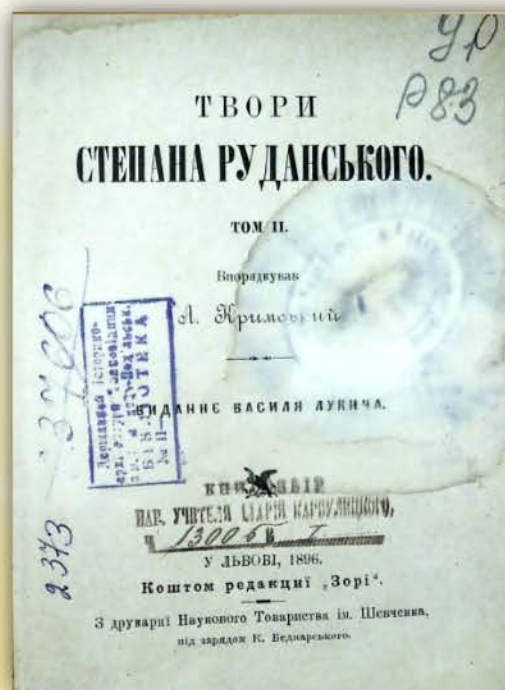

Степан Руданський (праворуч) з сестрою Ольгою та братом Григорієм. Фото 60-х років 19 ст.

Усі свої твори, включаючи й віршовані переклади, Руданський називав «співомовками». «Співомовки» - це збірки гумористичних віршів, жартів, приказок і сміховинок про панів, попів, циган, москалів, поляків, жидів, німців, чортів і т. д., зачерпнутих здебільше з уст народу («Пан та Іван в дорозі», «Піп з кропилом», «Баба в церкві», «Циган з хроном», «Вареники», «Хоробрий лях», «Зайшов німець раз на баль», «Чорт» та ін.).

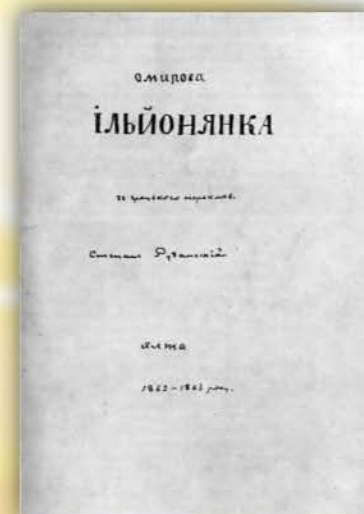
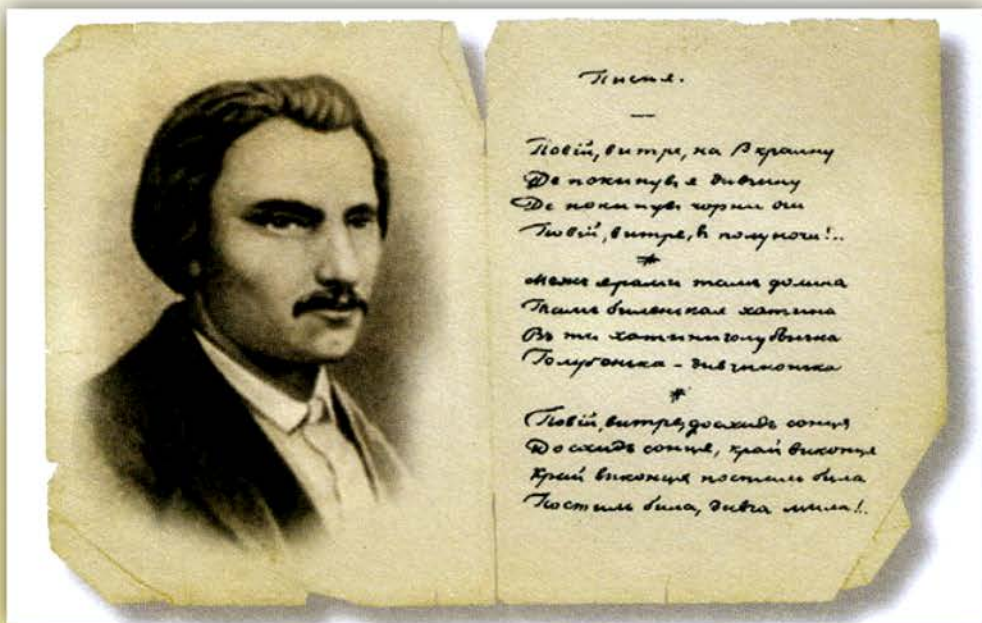
За життя поета була опублікована лише невелика кількість його творів. Перше видання «Співомовок» окремою книгою, яке вмістило двадцять вісім віршів, здійснила в Києві Олена Пчілка у 1880 р. Найповніше дореволюційне видання творів Руданського у семи томах (перше видання – 1895-1903, друге — 1910) вийшло завдяки зусиллям М. Комарова, Василя Лукича (В.Левицького), А.Кримського та І.Франка. Найповнішим, найбільш прокоментованим і укладеним з урахуванням авторської роботи над підготовкою рукописів до видання є тритомник «Степан Руданський. Твори в трьох томах» (К., 1972–1973).

В Ялті С. Руданський продовжив перекладати або переспівувати з чеської, польської, російської, німецької та ін. літератур. Головною справою поетового життя назвав І. Франко переклад “Іліади” Гомера – перший повний переклад геніального епосу українською мовою. В цей час працював над перекладом “Енеїди” Вергілія, підготував до друку збірки “Подольськеє весілля” та “Копа пісень”.

Крім веселих «співомовок», Руданський писав ліричні поезії («Повій, вітре, на Вкраїну», «Чорний колір», «Ой, чому ти не літаєш» та ін.), що відбивали не тільки особисте горе поета, але й страждання всього народу. Деякі з них стали народними піснями («Повій, вітре, на Вкраїну»). Деякі вірші мають автобіографічний характер («Студент», 1858). До літературної спадщини Руданського, основна й найцінніша частина якої була надрукована лише по його смерті, належать і переклади («Слово о полку Ігоревім», уривки з «Краледворського рукопису», Вергілієва «Енеїда», «Сни» Гейне).

З іменем Руданського пов’язане завершення формування в українській поезії віршової гуморески як жанру.

Титульна сторінка автографа перекладу «Омирової Ільйонянки» Степана Руданського (1862)

Вірш «Повій, вітре, на Україну» написано 24 липня 1856 в Санкт-Петербурзі. Цей твір Степан Руданський адресував Марії Княгиницькій — своєму першому коханню, з якою змушений був розлучитися, їдучи до Петербурга продовжувати навчання. Вперше надруковано в журналі «Основа» (1861, № 1, стор. 95-96).

Текст покладено на музику Людмилою Александровою.

Згодом музикант, хормейстер і вчитель музики Владислав Заремба вдало аранжував пісню Людмили Александрової «Повій, вітре, на Україну» для голосу та фортепіано. Серед виконавців пісні — Анатолій Солов'яненко, Тетяна Ціхоцька, ВІА Світязь, ВІА «Чумаки» та ін. Літературознавці і перекладачі Борис і Костянтин Хоменки видали переклади вірша «Повій, вітре, на Україну» мовами народів світу.

**Іван
Козловський**

**Пісню «Повій, вітре, на Україну»
виконували корифеї сцени**

**Костянтин
Огнєвий**

Борис Гмиря

Анатолій Солов'яненко

**Пісню, що здобула велику
популярність в народі,
яка перекладена більш
як на 100 мов світу,
продовжують виконувати
наступні покоління
талановитих виконавців.**

А ще Степан Васильович був різносторонньою людиною. Знайомство з поетом і композитором Петром Ніщинським, художником Іваном Айвазовським, поетом та істориком Миколою Костомаровим, поетом Амвросієм Метлинським наклало відбиток на творчі заняття Руданського, підтримувало інтерес до живопису, старовини, народної творчості. Коли на Південному березі Криму, в Партеніті, було знайдено старовинне єврейське кладовище, Степан Руданський з п'яти надгробних плит зняв копії «рисунков и еврейских надписей» і надіслав їх до Одеси в Товариство історії та старожитностей.

“...дуже любив усяку старовину, працював над нею, висліджував все, що міг... Працюючи над старовиною усяких племен, Руданський хоч і не був сам ученим, але ставав іноді у великій пригоді для вчених...” М. Ф. Комаров

Копія портрета сановника
виконана С. Руданським

Айвазовський І. Схід сонця біля берегів
Ялти. 1864 р.

Художній досвід поета взяли на озброєння вінницькі гумористи, створивши у 1998 р. козацький курінь ім. С. Руданського.

У 1994 р. КСП с. Хомутинці та Вінницькою організацією НСПУ була заснована Всеукраїнська літературно-мистецька премія ім. Степана Руданського. Вона вручається українським творчим особистостям за здобутки у жанрах сатири і гумору.

Також у селі Хомутинці, де народився Степан Руданський, та у сусідній Калинівці проходить щорічний фестиваль – Всеукраїнське свято сатири і гумору імені Степана Руданського.

На жаль, повного академічного зібрання творів Степана Руданського немає. Його рукописи ще чекають на свого дослідника. Але найголовніше, що наш народ читає та цитує його безсмертні “Співомовки”, бо Руданський дійсно народний поет. А пісня “Повій, вітре, на Україну” давно стала народною.

Добірка інтернет - посилань

1. Степан Руданський – духовна єдність поколінь: [родова ґенеза Степана Руданського: від пращурів – до нащадків]
<https://www.youtube.com/watch?v=hIAYuVJmRxE>
2. Чудасія (мультфільми українською): за мотивами віршів Степана Руданського
<https://www.youtube.com/watch?v=ZO57Q8qb2-Q>
3. 12 варіантів пісні «Повій, вітре, на Україну»
<http://surl.li/pbjew>
4. Степан Руданський: гуморески, байки, вірші
<https://gumoreska.in.ua/rudanskiy/>
5. Степан Руданський. Історія могили поета в Ялті
<http://surl.li/pbjlg>